

บทความวิจัย (Research Article)

สิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา: ความท้าทายในการก้าวข้าม
ของไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
Right and freedom to participate the religious activities:
transcending challenges among Thai Buddhists and Muslims
in the southern border provinces

มูฮัมหมัดราพีร์ มะเก็ง^{1*} ดิเรก หมานมานะ² และคอลัฟ ต่วนบุละ³
Muhummdrapee Makeng^{1*}, Direak Manmanah² and Kholaf Tuanbula³

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้นำเสนอความท้าทายในการก้าวข้ามสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ผ่านกลุ่มคนทำงานที่จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างต่างศาสนิก ทั้งที่เป็นคนไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมองผ่านสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ และปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งจากการศึกษาวิจัย พบว่ากลุ่มคนทำงานที่จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างต่างศาสนิกมีความรู้ความเข้าใจต่อเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาระหว่างไทยพุทธและมุสลิมค่อนข้างน้อย และมีความเข้าใจในหลักการศาสนาอย่างไม่ถ่องแท้ อันเกิดจากปัจจัยสำคัญ ได้แก่ 1) พื้นฐานความรู้ด้านศาสนา 2) การเติบโตมาท่ามกลางสังคมวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว และ 3) ความท้าทายในการก้าวข้ามการเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ความท้าทายในการก้าวข้าม สิทธิเสรีภาพ กิจกรรมทางศาสนา ไทยพุทธ-มุสลิม พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

This article presents transcending challenges of the right and freedom to participate the religious activities via a group of working people who need to interact among different congregations both Thai Buddhists and Muslims in the southern border provinces. This study considers the right to freedom of religion, follow the principles, commandments, perform religious rituals, and religious

¹ ศูนย์ความเป็นเลิศด้านผู้หญิงและความมั่นคงทางสังคม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160

Center of Excellence on Women and Social Security, Walailak University, Nakhon Si Thammarat 80160

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จังหวัดปัตตานี 94000

Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University Pattani Campus, Pattani 94000

³ นักวิจัยอิสระ

Independent researcher

*Corresponding author; email: m.rafee377@gmail.com

(Received: 26 January 2021; Revised: 20 July 2021; Accepted: 21 September 2021)

DOI: <https://doi.org/10.14456/psruhss.2023.56>

activities involving groups of people interacting with each other. According to the research study, it was found that the working people who needed to interact between the religious communities had relatively little knowledge and understanding of the freedom to participate in religious activities among Thai Buddhists and Muslims. In addition, they have an incomprehensible understanding of religious principles. This is due to the following significant factors: 1) the basic knowledge of religion, 2) growing up in a monocultural society. and 3) transcending challenges in cultural differences learning.

Keywords: Transcending challenges, Right and freedom, Religious activity, Thai buddhist – muslim, Southern border provinces

บทนำ

เสรีภาพในการนับถือศาสนาถือว่าเป็นเสรีภาพที่มีความบริบูรณ์ เนื่องจากเป็นเสรีภาพของความเชื่อที่อยู่ในจิตใจของคน คนอื่นหรือรัฐไม่อาจจะบังคับให้เชื่อหรือไม่เชื่อในสิ่งที่เขาไม่เชื่อหรือให้เลิกเชื่อในสิ่งที่เขาเชื่ออยู่แล้ว และเสรีภาพในการนับถือที่อยู่ในใจกับเสรีภาพในการแสดงออกในสิ่งที่นับถือนั้นมีแตกต่างกัน เนื่องจากเสรีภาพในการแสดงออกนั้นอาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลจึงต้องมีข้อจำกัดในการใช้เสรีภาพในการนับถือด้วย ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาของชนชาวไทยไว้ในมาตรา 67 บัญญัติว่า “ศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าว” เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2564)

สาเหตุสำคัญที่รัฐไทยต้องบัญญัติหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย อันเนื่องจากว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม ประชากรของประเทศประกอบด้วยชาวไทยประมาณ ร้อยละ 75 ไทย-จีน ร้อยละ 14 และอีกประมาณ ร้อยละ 11 เป็นชาวไทยเชื้อสายอื่น สำหรับการนับถือศาสนาประกอบด้วยพุทธศาสนาร้อยละ 94.6 ศาสนาอิสลามร้อยละ 4.6 และศาสนาคริสต์ร้อยละ 0.7 (เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) โดยเฉพาะในส่วนของภาคใต้ของประเทศที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม และประเพณี สภาพสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตของผู้คนโดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วย ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีลักษณะเฉพาะและมีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศ ร้อยละ 80 ประชากรส่วนใหญ่ในภูมิภาคดังกล่าว นับถือศาสนาอิสลาม พูดภาษามลายู และมีวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะประเทศมาเลเซีย ส่วนประชากรที่เหลือประมาณร้อยละ 20 นับถือศาสนาพุทธ ประชากรทั้งสองกลุ่มต่างมีวิถีชีวิตตามแบบฉบับของตน โดยเฉพาะด้านภาษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม (เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) แต่หลังจากปี พ.ศ. 2547 สถานการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เปลี่ยนไปในมิติใหม่ หลังจากมีการบุกเข้าไปปล้นปืนทหารจากกองพันพัฒนาที่ 4 ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อำเภोजะเอย์ จังหวัดนราธิวาส ความรุนแรงหรือที่เรียกว่า "ความไม่สงบ" ก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิต ความเสียหายต่อทรัพย์สินของทั้งทางราชการและส่วนบุคคล ทำให้สังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เปลี่ยนไปในทิศทางที่เลวร้ายลง โดยกลุ่มผู้ไม่หวังดีต้องการให้สังคมที่นี้เกิดความแตกแยกทางวัฒนธรรมระหว่างศาสนา ด้วยการสร้างความเกลียดชังระหว่างคนไทยพุทธและ

มุสลิม เช่น เมื่อมีคนไทยพุทธถูกทำร้ายก็ถูกอ้างว่าเป็นการกระทำของคนมุสลิม และเมื่อคนมุสลิมถูกทำร้ายก็ถูกมองว่าน่าจะเป็นการกระทำของคนไทยพุทธ ประชาชนตกอยู่ในสภาวะของความหวาดกลัวและหวาดระแวงต่อกัน จนกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้พื้นที่แห่งนี้จากพื้นที่ที่เคยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของผู้คนหลากหลาย นับวันยิ่งกลายเป็นปัญหาของความไม่เข้าใจต่อกัน

ฉะนั้น เมื่อปัญหาที่เกิดขึ้นถูกมองว่าเป็นปัญหาความขัดแย้งจากความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ไม่เข้าใจระหว่างกัน การแก้ไขปัญหารัฐจึงจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจบริบทพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนาที่เกี่ยวกับความเชื่อของบุคคลที่แสดงออกมาในลักษณะของกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การแต่งกายและการปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ เป็นต้น ที่นับเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องระมัดระวังในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มคนทำงานในหน่วยงานภาครัฐ ที่มีการปฏิบัติงานอันเป็นผลทำให้เกิดการละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรมโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น กรณีเจ้าหน้าที่พุทธไม่ถอดรองเท้าเข้าไปในมัสยิด กรณีเจ้าหน้าที่มุสลิมเข้าร่วมพิธีรดน้ำศพหรือพิธีฌาปนกิจศพ และกรณีอื่น ๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวทำให้เกิดข้อสงสัยต่าง ๆ ของกลุ่มคนทำงานในหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ อันนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งในหลักศาสนาว่า “ทำได้หรือไม่” ในหลักศาสนาและข้อบังคับของกฎหมาย แม้สำนักจุฬาราชมนตรีจะให้คำปรึกษาและวินิจฉัยในประเด็นข้อขัดแย้งในหลักศาสนาต่อการปฏิบัติงานที่ไปกระทบต่อสิทธิเสรีภาพทางวัฒนธรรมแล้วก็ตาม แต่กระทำในลักษณะเช่นนี้ก็ยิ่งปรากฏอยู่อย่างต่อเนื่อง และเมื่อภาพการกระทำดังกล่าวถูกนำไปเผยแพร่สู่สังคม โดยเฉพาะสังคมออนไลน์ข้อมูลมักจะถูกอธิบายเป็นอย่างอื่นจากข้อเท็จจริงจนกลายเป็นเงื่อนไขของผู้ไม่หวังดีที่นำประเด็นดังกล่าวมาสร้างข้อมูลเท็จเพื่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน

ดังนั้นบทความวิจัยชิ้นนี้พยายามที่จะทำความเข้าใจในประเด็นปัญหาดังกล่าวที่มีความสำคัญต้องเร่งสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองศาสนาตามแนวคิดหลักศาสนสัมพันธ์ คือ การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ โดยยึดจิตตารมณ์ความรัก ความเป็นพี่น้องกันเป็นหลักเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน รับรู้คุณค่าที่มีในศาสนาของกันและกัน และร่วมมือกันสร้างสรรค์ภาพลักษณ์และสันติภาพให้เกิดในสังคมแห่งนี้

วัตถุประสงค์

ศึกษาความท้าทายในการก้าวข้ามสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างต่างศาสนิก

การทบทวนแนวคิดทฤษฎี

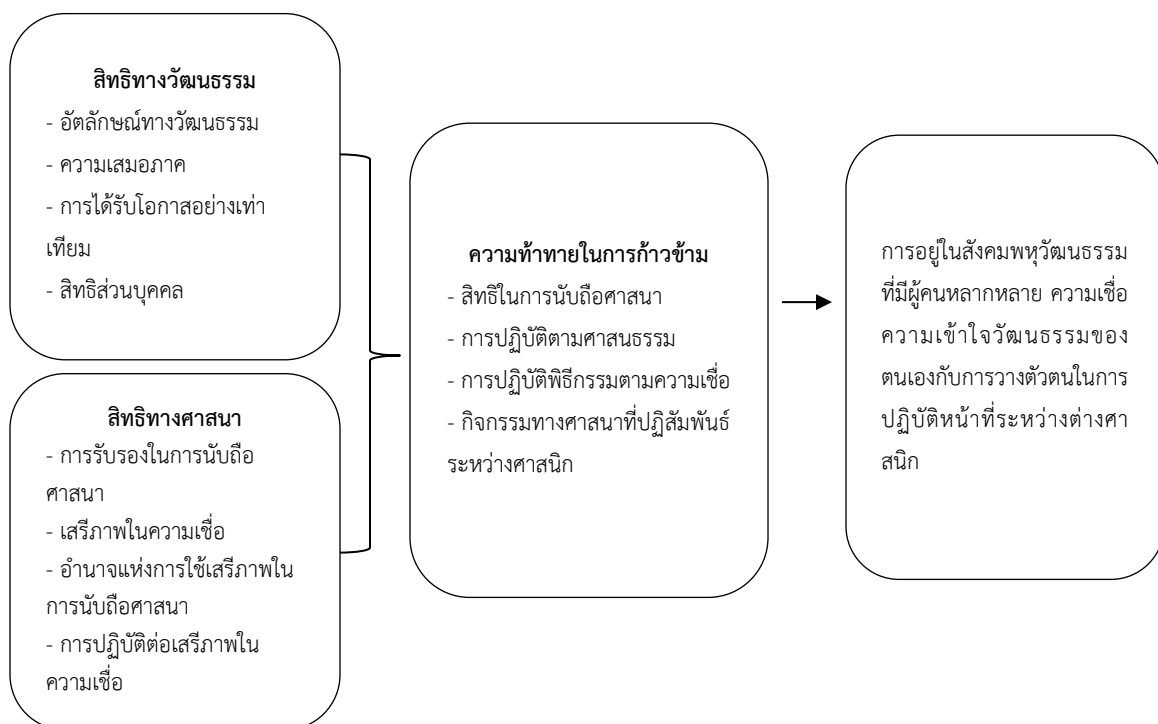
การศึกษาเรื่องความท้าทายในการก้าวข้ามสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างต่างศาสนิก ผู้เขียนได้ใช้แนวคิดสิทธิทางวัฒนธรรมและศาสนาเป็นแนวคิดหลัก

แนวคิดสิทธิทางวัฒนธรรมให้ความสำคัญกับบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่มาจากหลากหลายวัฒนธรรมมีเสรีภาพในการที่จะกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรมของตน โดยไม่มีใครมาบังคับ และไม่ส่งผลกระทบหรือผลเสียต่อการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม แต่สำหรับความหมายสิทธิทางวัฒนธรรมในการศึกษารั้วนี้ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะมิติวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนา จึงให้ความหมายสิทธิทางวัฒนธรรมที่หมายถึง เสรีภาพที่จะมีความแตกต่าง การได้รับการยอมรับ และเข้าใจซึ่งกันและกัน ในสิทธิของการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ โดยครอบคลุมสิทธิด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีของมนุษย์ ไม่เลือกปฏิบัติ

เพราะทุกคนมีสิทธิในรูปแบบของวัฒนธรรม การเข้าถึงวัฒนธรรมอย่างอิสระ รวมถึงเชื้อชาติ ชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ยังคงมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ค่านิยมความเชื่อที่เชื่อ ภาษาและศิลปะ ประเพณี และวิถีการคิด สิทธิในการได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมให้ประเพณีทางวัฒนธรรมได้มีการรับรู้ ดำรงอยู่ สิทธิของบุคคล กลุ่มสถานภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนองค์กร ความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่ได้อยู่ที่ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม การมีเสรีภาพในการใช้ภาษาหรือสื่อความหมายในภาษาท้องถิ่นตน (อมรา พงศาพิชญ์, 2553: 1)

เสรีภาพทางศาสนา นับว่าเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดการยอมรับความแตกต่างทางศาสนา เพื่อให้ผู้นับถือต่างศาสนาหรือต่างนิกายสามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยที่แนวความคิดดังกล่าวมีพัฒนาการมาพร้อมกับอุดมการณ์รัฐเสรีประชาธิปไตย จนในปัจจุบันนั้นเสรีภาพทางศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วโลกจนเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นอุดมการณ์สากลไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตามการที่นำอุดมการณ์ใด ซึ่งได้พัฒนาขึ้นในบริบททางสังคมหนึ่งมาใช้กับสังคมอื่นนั้น หากเป็นเรื่องง่ายที่จะเป็นไปได้อย่างกลมกลืนและราบรื่นยิ่งไปกว่านั้นอาจกลับสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นด้วย โดยเฉพาะหากนำมาใช้โดยไม่ทำความเข้าใจถึงเหตุผลที่มาของอุดมการณ์ดังกล่าว (ชนาพร จิตติเดโช, 2550: 77) ส่งผลให้รัฐต้องอำนวยความสะดวกให้บุคคลได้รับประโยชน์สมดังสิทธิที่ได้รับรองไว้ และหลักการอีกประการหนึ่งคือ การใช้เสรีภาพจะต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย หากมีการใช้เสรีภาพที่ไม่ชอบยอมจะไม่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังได้วางหลักไว้ว่าบุคคลจะไม่นับถือศาสนาใด ๆ เลยก็ได้ รัฐจะบังคับให้ราษฎรนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งก็ได้ และยังได้วางหลักประกันความเป็นธรรมต่อบุคคลที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติอย่างได้เปรียบหรือเสียเปรียบอันเนื่องมาจากความเชื่อทางศาสนาของตน (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2564)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการเข้ากิจกรรมทางศาสนาในที่สาธารณะ การดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มคนทำงานในหน่วยงานภาครัฐ คือ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ทั้งที่เป็นพุทธและมุสลิม จำนวน 30 คน และผู้รู้ทางศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 4 คน ซึ่งใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้พร้อมกับเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และสรุปพร้อมเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มคนที่เป็นไทยพุทธและมุสลิมที่ทำงานในหน่วยงานภาครัฐคือ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐดังกล่าวเป็นหน่วยงานใหญ่ มีเจ้าหน้าที่รัฐเป็นจำนวนมาก และหลากหลาย อีกทั้งยังเป็นหน่วยงานที่เขตอำนาจครอบคลุมทั้งจังหวัดชายแดนภาคใต้ (จังหวัดสตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างครอบคลุมทั้งตำแหน่งข้าราชการ พนักงานราชการ และลูกจ้าง ดังรายละเอียดกล่าวคือ 1) ข้าราชการ จำนวน 10 คน 2) พนักงานราชการ 3) ลูกจ้าง จำนวน 10 คน และ 4) ผู้รู้ทางศาสนาพุทธและอิสลาม จำนวน 4 คน ซึ่งการได้มาของกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง และได้แบ่งเป็นคนไทยพุทธและมุสลิมในจำนวนที่เท่า ๆ กัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักที่ต้องสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. การออกแบบเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เลือกมาศึกษา
2. ประสานงานติดต่อกับกลุ่มเป้าหมาย โดยการชี้แจงวัตถุประสงค์ ของการวิจัยได้เข้าใจตรงกัน และนัดวันลงพื้นที่สัมภาษณ์
3. ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นที่ศึกษา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่เป็นการพูดคุยแบบธรรมชาติ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ให้ข้อมูลอย่างครบถ้วน และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
4. ผู้วิจัยทำการจดประเด็นการให้ข้อมูลที่สำคัญ และบันทึกเสียงเพื่อนำมาสรุปผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม มาตีความและนำมาเสนอเป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมกับเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะดำเนินการพร้อมไปกับการเก็บรวบรวมแต่ละครั้ง และหลังการเก็บข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์แล้วจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามกรอบการวิจัยที่กำหนดไว้ และสรุปพร้อมเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการบรรยายและการพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นความรู้ความเข้าใจต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างต่างศาสนิก พบว่า กลุ่มคนทำงานในหน่วยงานภาครัฐทั้งไทยพุทธและมุสลิมจะมีความรู้ความเข้าใจต่อเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของ

ตนเองและระหว่างทั้งสองศาสนา ค่อนข้างน้อย และมีความเข้าใจในหลักการศาสนาอย่างไม่ถ่องแท้ จนบางครั้งไปกระทบต่อการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตของเจ้าหน้าที่ในองค์กร โดยสาเหตุของการที่มีความรู้ค่อนข้างน้อยและมีความเข้าใจอย่างไม่ถ่องแท้ นั้นมาจากปัจจัย ดังนี้

1. พื้นฐานความรู้ด้านศาสนา ส่วนใหญ่มีน้อยก่อก่อการนับถือศาสนา การปฏิบัติยังสับสนระหว่างหลักการศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม กล่าวคือ การนับถือศาสนาหรือการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของกลุ่มคนทำงานในหน่วยงานภาครัฐทั้งพุทธและมุสลิมนั้น เกิดจากการผสมผสานระหว่างคำสอนของศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ แม้ความรู้นี้จะถูกถ่ายทอดผ่านผู้รู้ทางศาสนาก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถจะยืนยันได้ว่าความรู้ความเข้าใจในศาสนาของคนคนหนึ่งนั้น เป็นความเข้าใจที่ต้องตามหลักการที่แท้จริง เมื่อไม่สามารถแยกระหว่างสิ่งที่เป็นหลักคำสอนของศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม ประกอบกับด้วยระยะเวลาที่ถูกถ่ายทอดกันมานานจากรุ่นสู่รุ่น หลักการอาจจะถูกบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์ เพราะมนุษย์มักจะเอาหลักการศาสนาบางส่วนเพื่อมาสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งส่งผลให้คนรุ่นหลังโดยเฉพาะคนทำงานหน่วยงานราชการหรือเอกชนที่ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีพื้นฐานด้านศาสนาเกิดความสับสนระหว่างหลักการศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม ทำให้การปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนาบัญญัติไม่สามารถเข้าใจและเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้ อย่างกรณีการละหมาดของคนมุสลิมที่เป็นเพียงแค่ว่าละหมาดตามคนอื่น ไม่ได้เข้าใจถึงแก่นแท้ของหลักการละหมาดว่าคืออะไรและมีเป้าหมายอะไร เช่นเดียวกับไทยพุทธที่มีการปฏิบัติพิธีกรรมของศาสนาเยอะมาก แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกสืบทอดปฏิบัติกันมามากกว่าหลักการที่มาจากศาสนา

“ต้องเข้าใจบริบทที่นี้ว่า การนับถือศาสนาและการยึดหลักศาสนาของคนที่นี่นั้น มันไม่ใช่เป็นไปตามหลักคำสอนทั้งหมด แต่เป็นการผสมระหว่างวิถีชีวิต วัฒนธรรม กับหลักศาสนา ถ้าคนพุทธพระไตรปิฎก อิสลามก็พระคัมภีร์อัลกุรอาน”

(ลัน,สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2560)

“มนุษย์มักจะเอาหลักการศาสนาบางส่วนเพื่อมาสนองความต้องการของตนเอง หรือบิดเบือนหลักการเพื่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น และต้นเหตุที่ใหญ่ก็คือเมื่อผู้รู้ทางศาสนา นำความรู้แบบนี้ไปเผยแพร่ มันไม่ทำให้สังคมวุ่นวายหรือ”

(พีเมว, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2560)

“คนที่เขาปฏิบัติธรรมค่อนข้างจะตามประเพณีมากกว่าเข้าใจว่านั่นคือหลักการศาสนา วันนี้คุณละหมาด แต่รู้หรือไม่ว่าการละหมาดตามหลักการจริง ๆ คืออะไร มีเป้าหมายอะไร แต่วันนี้คุณละหมาดเพราะเห็นคนอื่นละหมาดก็เลยละหมาดตาม คนพุทธก็เหมือนกัน พิธีกรรมศาสนาเยอะมากเพราะเกิดจากประเพณีวัฒนธรรมที่คนเฒ่าคนแก่เขาปฏิบัติกันมา”

(بابอยา, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2560)

2. การเติบโตมาท่ามกลางสังคมวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว ทำให้มีมุมมองต่อการอยู่ร่วมกันในองค์กรที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมค่อนข้างแคบ กล่าวคือ ความรู้ความเข้าใจต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของแต่ละคนนั้น จะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลเป็นหลัก เนื่องจากพื้นฐานประสบการณ์ชีวิตของเจ้าหน้าที่แต่ละคนไม่เหมือนกัน และมองว่าประสบการณ์ชีวิตมีส่วนสำคัญที่จะทำให้คนสามารถเข้าใจการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายได้ สำหรับบางคนเติบโตท่ามกลางวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวถูกสอนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจของ

ศาสนาตนเองเท่านั้น หรือบางครั้งก็ถูกปลูกฝังให้มีความรู้สึกว่าวัฒนธรรมของตนดีที่สุด ส่วนของคนอื่นนั้นไม่ดี ซึ่งการมีประสบการณ์ชีวิตในวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวนี้อาจจะมีมิติที่ค่อนข้างมากนัก เมื่อต้องเข้าไปอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลายก็จะทำให้เกิดความเข้าใจในการร่วมกันภายใต้พหุวัฒนธรรมค่อนข้างยาก แต่สำหรับหลาย ๆ คนที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตและความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม อาจมีมุมมองที่เปิดกว้างกว่า แม้ว่าพื้นฐานด้านความรู้ทางศาสนาอาจจะน้อย แต่ประสบการณ์เหล่านี้จะสอนให้เขาได้เข้าใจถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้ แม้ว่าจะนับถือศาสนาพุทธหรืออิสลามก็ตาม

“วิถีชีวิตของมุสลิมแถวกรุงเทพฯ กับมุสลิมที่นั่นถึงแตกต่างกัน”

(สมศักดิ์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2560)

“เมื่อพูดถึงสิทธิทางวัฒนธรรม ต้องมองที่ตัวบุคคลเป็นหลัก เนื่องจากความเข้าใจและประสบการณ์ชีวิตในแต่ละคนไม่เหมือนกัน เช่น สำหรับบางคนที่มองว่า “มุสลิมต้องพูดภาษายาวีได้ ถ้าพูดภาษายาวีไม่ได้ก็ไม่ใช่มุสลิม”

(วิไล, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2560)

“ความเข้าใจและประสบการณ์ในการใช้ชีวิตที่เติบโตในสังคมของแต่ละคนแตกต่างกันไปบางคนเติบโตท่ามกลางวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว อาจจะมีมิติที่ค่อนข้างมากนัก แต่สำหรับหลาย ๆ คนที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตและความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม อาจมีมุมมองที่เปิดกว้างกว่า ฉะนั้นเสรีภาพในการปฏิบัติทางศาสนาที่เช่นเดียวกัน คือขึ้นอยู่กับความเข้าใจในแต่ละคนว่ามีมากน้อยแค่ไหน”

(พีดา, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2560)

3. ความท้าทายกับการก้าวข้ามการเรียนรู้ความแตกต่างทางความเชื่อ และการปฏิบัติของทั้งสองศาสนา แม้ภายใต้สังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน การดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของหน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจบริบทสังคมที่นี้ โดยน้อมนำยุทธศาสตร์พระราชทานของรัชกาลที่ 9 “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นแนวทางในการปฏิบัติ แต่กลับพบว่า กลุ่มคนทำงานไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา ต่างคนต่างทำในสิ่งที่ตนเองนับถือโดยไม่สนใจว่าเพื่อนร่วมงานที่นับถือศาสนาต่างกันจะมีเชื่ออย่างไร มีข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างไรบ้าง ซึ่งทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันในหลาย ๆ เรื่อง ๆ เช่น กรณีงานแต่งงานกล่าวคือ คนพุทธมักจะมองว่าการเข้าร่วมในพิธีกรรมแต่งงานกลัวคนมุสลิมไม่ให้เข้า ส่วนคนมุสลิมพอถูกเชิญไปร่วมงานแต่งงานเพื่อนคนพุทธส่วนใหญ่มักจะปฏิเสธ เช่นเดียวกันกับงานศพที่คนมุสลิมจะเข้าร่วมเฉพาะบางส่วนของงานเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติต่อกันของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อเป็นไปด้วยความระมัดระวังและพยายามเข้าใจว่าเป็นหลักปฏิบัติทางศาสนาของแต่ละคน แม้ว่าข้อเท็จจริงของคำว่า “เข้าใจ” ยังมีข้อสงสัยและต้องการคำอธิบายอีกมากมายก็ตาม ทั้งนี้การปฏิบัติต่อกันที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นไปเพราะทุกคนกลัวว่าจะไปกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนาธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละคน นอกจากนี้การไม่ให้ความสำคัญในการเรียนรู้ความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา อันนำมาซึ่งพฤติกรรมแสดงออกที่ไม่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในองค์กรและสังคม แม้ว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นเกิดจากความไม่รู้ก็ตาม

“ปกติเราก็ปฏิบัติตามความเชื่อของเรา เคยเข้าไปร่วมแต่งงาน “นิกะฮ์” ของเพื่อนร่วมงานที่บ้าน แต่แค่ไปทานอาหารที่เขาเลี้ยงเท่านั้น ไม่เคยรู้ว่าตอนพิธีแต่งงานเขาจัดอย่างไรบ้าง เพราะกลัวเขาไม่ให้คนพุทธเข้าไป...เช่นเดียวกันทำไมคนมุสลิมพอเราชวนไปงานแต่งงานเพื่อนคนพุทธส่วนใหญ่เขาจะปฏิเสธ แต่มีเพื่อนบางคนก็ไป ที่ คอ.บต. ก็เหมือนกันพอคนพุทธจัดกิจกรรมคนมุสลิมก็ไม่เข้าร่วมส่วนใหญ่นะ”

(พี่เกาะ, สัมภาษณ์; 20 มกราคม 2560)

สรุปและอภิปรายผล

เสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ พุทธและมุสลิม ความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งพุทธและมุสลิมต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของตนเองและระหว่างทั้งสองศาสนา ค่อนข้างน้อย และมีความเข้าใจในหลักการศาสนาอย่างไม่ถ่องแท้ อันเนื่องมาจากปัจจัย 3 ประการดังนี้

1. พื้นฐานความรู้ด้านศาสนา ส่วนใหญ่มีน้อย กอปรกับการนับถือศาสนา การปฏิบัติยังสับสนระหว่างหลักการศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม สืบเนื่องจากว่าบริบทการนับถือศาสนาหรือการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของเจ้าหน้าที่นั้น เกิดจากการผสมผสานระหว่างคำสอนของศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และในปัจจุบันก็ยังมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม 2 ศาสนาหลัก คือ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม แม้สถานการณ์ความไม่สงบยังคงเกิดอย่างต่อเนื่อง แต่วิถีชีวิตวัฒนธรรม และประเพณีของคนที่ยังคงดำเนินต่อไป ความแตกต่างของวัฒนธรรมไม่ใช่อุปสรรคของการอยู่ร่วมกัน แต่ปัญหาอยู่ที่คนบางกลุ่มพยายามดึงความแตกต่างให้กลายเป็นการแตกแยก (พวงพยอม คำมุง, 2557) สอดคล้องกับ สุพจน์ แสงเงิน (2542) กล่าวถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งของวัฒนธรรม และการถูกถ่ายทอดกันมานานจากรุ่นสู่รุ่น น่าจะมีส่วนที่ทำให้หลักการอาจจะถูกบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์และสนองความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มใด ซึ่ง พัชราพร ดีวงศ์ (2556, น. 88) ได้กล่าวถึงปัจจัยวัฒนธรรมแตกตัว (Cultural Heterogenization) เกิดการแปลกแยกระหว่างวัฒนธรรม จนยากเกินกว่าจะรวมขอมกันได้ต่างฝ่ายต่างรักษาความบริสุทธิ์หรือวัฒนธรรม “พันธุ์แท้” ของตนเอง จนผลที่เกิดตามมาคือการปะทะถึงขั้นแตกหักรุนแรง หรืออย่างดีที่สุดก็คือสภาพต่างคนต่างอยู่ โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกันอีกต่อไปการใช้หลักยึดมั่นถือมั่น โดยไม่ยอมลดราวาศอกให้กัน ทำให้เกิดการประจันหน้าและอาจนำไปสู่ศึกสงครามเพื่อทำลายล้างฝ่ายตรงข้าม ผลสุดท้ายคือความสูญเสียด้วยกันทั้งสองฝ่ายผู้สนับสนุนแนวทางสุดขั้วและกลัวการผูกสัมพันธ์ สอดคล้องกับคำกล่าวของ โคะเฮน (อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์, 2553: 2) ที่ได้เสนอข้อพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมข้อหนึ่งว่า การสืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งนั้นจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนของคนด้วย

2. การเติบโตมาท่ามกลางสังคมวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว ทำให้มีมุมมองต่อการอยู่ร่วมกันในองค์กรที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมค่อนข้างแคบ ประสบการณ์ชีวิตจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้เจ้าหน้าที่สามารถเข้าใจการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายได้ ซึ่งคนเติบโตท่ามกลางวัฒนธรรมเชิงเดียวมักจะถูกสอนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจของศาสนาตนเองเท่านั้น จะเป็นคนที่มีมโนทัศน์ที่ไม่กว้างมากนัก และอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลายค่อนข้างยาก ซึ่ง อมรา พงศาพิชญ์ (2542) อธิบายว่า ปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดจากการที่แต่ละฝ่ายต่างก็

พยายามรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนและไม่ยอมรับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ข้างเคียง สำหรับคนที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตจะมีมุมมองที่เปิดกว้างกว่า แม้ว่าพื้นฐานด้านความรู้ทางศาสนาอาจจะน้อย แต่ประสบการณ์ของคนเหล่านี้จะสอนให้เขาได้เข้าใจความเข้าใจถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตาม ศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของกันและกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้แม้ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม สอดคล้องกับงานวิจัยของวิโรจ นาคชาติ (2553) ที่ได้ศึกษา หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นตามคำสอนของ พระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม พบว่า ถ้าบุคคลศึกษาศาสนาและมีความรู้ในคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้องย่อมไม่มีการแบ่งแยกเรื่องดินแดน เชื้อชาติ วัฒนธรรม แม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมผู้เป็นศาสนิกชนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้

3. ความท้าทายกับการก้าวข้ามการเรียนรู้ความแตกต่างทางความเชื่อ แม้สังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน และการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐได้ยึดหลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นแนวทางการปฏิบัติ แต่กลับพบว่า ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา ในขณะที่ผลการวิจัยของธนาภรณ์ ไกล่ชิด และคณะ (2554) พบว่า กระบวนการทางสังคมความสัมพันธ์ของชนในชุมชนกุฎีจีนมีการพบปะและร่วมทำกิจกรรมด้วยกันอยู่เสมอ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา นอกจากประชากรในชุมชนจะมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ยังมีการปฏิสัมพันธ์อันดีกับชุมชนใกล้เคียง ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านศาสนา แต่ก็ยังคงติดต่อช่วยเหลือกันอยู่เสมอ สังคมโดยภาพรวมของชุมชนกุฎีจีนประชากรในชุมชนมีความรัก ความสามัคคีปรองดองกันจึงทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสงบสุข ซึ่งในผลการวิจัยครั้งนี้ยังพบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาระหว่างกันของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิม เช่น งานแต่งงาน “นิกะฮ์” งานศพ และอื่น ๆ ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันในหลาย ๆ เรื่อง ๆ บางครั้งก็นำมาซึ่งพฤติกรรมการแสดงออกที่ไม่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในองค์กรและสังคมด้วย แต่สำหรับบางคนก็จะมองข้ามเรื่องเหล่านี้ไป เพราะเห็นว่าความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนั้นสำคัญกว่า เพื่อก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีในสังคมที่ดำรงอยู่ สอดคล้องกับงานวิจัยของรัตติยา สาและ (2544) ศึกษาการปฏิสัมพันธ์ของศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส พบว่า มิติการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวไทยพุทธในปัจจุบัน มีสิ่งที่ทำให้ผู้คนทั้งสองศาสนาอยู่ร่วมกันได้นั้นก็คือ อำนาจระบบพึ่งพิงกันในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเกลอ เป็นเครือญาติ นายจ้าง-ลูกจ้าง ครู-ศิษย์ และความเป็นผู้นำและผู้ตามทั้งในระบบและนอกระบบ ด้วยเงื่อนไขของความจำเป็นทางด้านปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีพ อย่างไรก็ตามการปฏิบัติต่อกันของเจ้าหน้าที่พุทธและมุสลิมในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อเป็นไปด้วยความระมัดระวังและพยายามเข้าใจว่าเป็นหลักปฏิบัติทางศาสนาของแต่ละคน แม้จะมีข้อสงสัยและต้องการคำอธิบายอีกมากมายก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้ไปกระทบต่อเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละคน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. เนื่องจาก ความรู้ความเข้าใจของกลุ่มคนทำงานในหน่วยงานรัฐต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน ค่อนข้างน้อย สาเหตุเป็นเพราะบริบทการนับถือศาสนาเกิดจากการผสมผสานระหว่างหลักศาสนากับประเพณีวัฒนธรรม กอปรกับกลุ่มคนทำงานไม่ค่อยให้ความสำคัญในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน ส่งผลทำให้เกิดปัญหาในด้านสิทธิทางวัฒนธรรม คือความไม่เข้าใจกัน และขาดรูปแบบการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ดังนั้น แนวทางของการสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมของทั้งสองศาสนา คือ การ

ปลูกฝัง การให้ความรู้แก่กลุ่มคนทำงานผ่านรูปแบบการจัดอบรม และการเรียนรู้พื้นที่ต้นแบบของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เพราะการเปิดมุมมองใหม่ ๆ จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนทนา สร้างความเข้าใจ ถึงความแตกต่างของแต่ละศาสนาได้ในหลาย ๆ มิติ จนเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

2. การกำหนดขอบเขตของสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มุสลิมตามกรอบของศาสนานั้น ความคิดเห็นหรือมุมมองของผู้นำทางศาสนาอิสลาม เป็นแค่ทัศนะหนึ่งที่ทุกคนจะนำไปใช้หรือไม่ก็ได้ หากเป็นข้อเสนอที่จะนำไปใช้เกี่ยวกับข้อปฏิบัติทางศาสนาอิสลามในหน่วยงานของรัฐ ควรยึดทัศนะที่ถูกเสนอจากองค์กรสูงสุดด้านศาสนาอิสลามอย่างสำนักจุฬาราชมนตรีแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ เพื่อเป็นข้อปฏิบัติของมุสลิมร่วมกัน และจัดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องหลักการศาสนาด้วย

3. ตามกรอบศาสนาพุทธไม่มีปรากฏหลักฐานตามคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าห้ามมิให้คนพุทธเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาอื่น และเช่นเดียวกันสำหรับคนต่างศาสนาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมของพุทธ เป็นที่อนุญาตโดยไม่มีข้อกีดกัน เพราะการนับถือศาสนาคือสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน ในขณะที่มุสลิมกิจกรรมบางอย่างต้องดูความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมในที่นี้ขึ้นอยู่กับปฏิบัติของตนเองในแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม หากเป็นกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมศาสนาที่ควรอยู่นอกพิธี คือไม่ควรร่วมพิธีกรรมเหล่านั้น แต่หากเป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่ใช่พิธีกรรมศาสนาหรือความเชื่อก็สามารถเข้าร่วมได้ ศาสนาอิสลามไม่มีการบังคับไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของตนเอง ทั้งนี้หากมองด้วยหลักการของอิสลามพบว่าบางกรณีสามารถยืดหยุ่นได้ และในบางกรณีก็ไม่สามารถยืดหยุ่น

4. เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้พบว่า ความเข้าใจ ในประเด็นหลักการของศาสนาในแต่ละศาสนามักค่อนข้างน้อย นอกจากคนไทยพุทธไม่เข้าใจในความเป็นอิสลามแล้วยังพบว่า คนมุสลิมเองก็ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมของพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน ฉะนั้นมองว่าเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ ควรมีการแก้ไขตั้งแต่เริ่มต้นก่อนสู่สังคมการทำงาน โดยให้มีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่อง “ศาสนาเปรียบเทียบ” เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะคนมุสลิมควรมีหลักสูตรเหล่านี้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ศาสนาของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- ชนาทร จิตติเดโช. (2550). เสรีภาพทางศาสนากับปัญหาสิทธิมนุษยชน. *วารสารคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ*, 9(2), 77-109.
- ธนาภรณ์ ไกล่ชิด และคณะ. (2554). *วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างตา ครุส) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร* (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- พวงพยอม คำมุง. (2557). *การผสมผสานทางวัฒนธรรม เสน่ห์สามจังหวัดชายแดนใต้*. น่าน: สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดน่าน.
- พัชรพร ตีวงศ์. (2556). การผสมผสานวัฒนธรรมต่างชาติผ่านสื่อโทรทัศน์. *วารสารนักบริหาร*, 33(1), 87-94.
- รัตติยา สาละ. (2544). *การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส* (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิโรจ นาคชาตรี. (2553). *หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2564). *คลังกลางความรู้ที่จำเป็นต่อการทำงานราชการ*. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2564, จาก <http://wiki.ocsc.go.th/>.

สุพจน์ แสงเงิน. (2542). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพระนคร.

อมรา พงศาพิชญ์. (2542). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา พงศาพิชญ์. (2553). สิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม. แต่ศักดิ์ศรีเสมอกันทุกชั้นชน: วรรณกรรมกับสิทธิมนุษยชนศึกษา. ใน *การประชุมวิชาการ แต่ศักดิ์ศรีเสมอกันทุกชั้นชน: วรรณกรรมกับสิทธิมนุษยชนศึกษา*. (หน้า 8-21). กรุงเทพฯ: หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร.

เอกรินทร์ สังข์ทอง. (2551). *ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. ปัตตานี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.